

Asia: VN/17928/2024

Hallituksen esitysluonnos perusopetuslain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Onko teillä lausuttavaa esityksen 29 pykälään koskien puhelimia ja muita mobiililaitteita?

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) lausunto

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) kannattaa, että koulut ja oppilaitokset kieltäisivät mobiililaitteiden häiritsevän käytön oppitunneilla ja rajoittaisivat sen käyttöä myös välitunneilla. Nykylainsäädäntö luo siihen jo varsin hyvät edellytykset. On tärkeä turvata opiskelu- ja keskittymisrauha lapsille ja nuorille koulussa. Lainsäädännön ohella Opetushallituksen valtakunnallinen ohjaus ja koulujen järjestyssäännöt ovat olennaisessa roolissa opiskelu- ja keskittymisrauhan turvaamisessa.

Vaikka hallituksen esitysluonnoksen tarkoitus ja tavoite ovat kannatettavia, niin ongelmana on, että esitysluonnoksessa on monia ongelmia, jotka liittyvät lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen ja niiden liittyviin perusoikeuksiin. Esitysluonnoksessa ehdotettu sääntely esimerkiksi vaarantaisi lasten oikeutta sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuuteen ja yksityisyyden suojaan estämällä tarvittavat akuutit tai sovitut yhteydenotot oppituntien aikana sosiaalihuollon tai terveydenhuollon ammattihenkilöihin ilman opettajan lupaa. Perusoikeuksia ei pidä rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi, vaikka käsillä olisikin sinänsä hyväksyttävä rajoitusperuste. Perusoikeuden rajoitus on sallittu vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään. Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelyistä. Näiden edellytysten arviointi tai esilletuonti on jäänyt esityksessä erittäin ohueksi.

MLL pitää tärkeänä, että lasten ja nuorten mobiililaitteiden häiritsevää käyttöä koulussa voidaan rajoittaa, jotta koulun arjessa voidaan taata oppimiselle ja opetukselle edellytykset. Hallituksen esitysluonnoksen säännösehdotukset herättävät kuitenkin useita ongelmallisia kysymyksiä. Luonnoksen ehdotukset perustuvat ehdottomuuteen ja paktoon, eivätkä kykene riittävällä tavalla ottamaan huomioon lasten ja nuorten moninaisia elämäntilanteita, joissa mobiililaitteen käyttö voi olla tarpeen. Yksistään säännösehdotusten mukaisella juridisella velvoitteella (nk. ”kännykkäkielto”) ei ratkaista ongelmaa.

Esityksessä ei oteta suoraan kantaa siihen, kielletäänkö oppilaiden omien laitteiden käyttö myös koulupäivään kuuluvien, mutta oppituntien ulkopuolisten tilanteiden (esim. siirtymät, ruokailu, välitunnit, iltapäiväkerho) aikana. Tämä jätetään koulujen tai opetuksen järjestäjien vastuulle määritellä järjestyssääntöissään. MLL korostaa, että koulujen järjestyssääntöjen tulee huomioida lasten erilaiset tarpeet käyttää puhelinta koulunpäivän aikana esimerkiksi ottaakseen yhteyttä vanhempiinsa, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöihin tai auttaviin palveluihin. MLL muistuttaa, että oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua koulun järjestyssääntöön valmisteluun. Osallisuudella on keskeinen merkitys siinä, miten oppilaat sitoutuvat järjestyssääntöissä linjattuihin asioihin.

On tärkeää pohtia, miten erilaisten mobiililaitteiden kanssa toimitaan ja miten esimerkiksi älykellot rinnastuvat puhelimiin. Teknologiat kehittyvät ja muuttavat muotoaan jatkuvasti, mistä viime vuosina yleistyneet mobiili- ja puettavat laitteet ovat esimerkki. On myös syytä arvioida, miten hyvin esityksen muotoilut kestävät aikaa ja uusia teknologioita.

On selvää, että lapset ja nuoret, sekä myös heidän vanhempansa, tarvitsevat yhdessä sovittuja rajoja ja sääntöjä sekä ohjausta, tukea ja neuvoja mobiililaitteiden käyttöön. Myös opetusalan ammattilaiset tarvitsevat tukea ja tietoa keinoista, joilla lasten ja nuorten mobiililaitteiden käyttöä voidaan rajata. Tähän työhön tulee panostaa ja huolehtia resursseista työn edistämiseksi. Opetushallitus on laatinut hyvän ja selkeän ohjeistuksen mobiililaitteiden käytön rajoittamiseen kouluissa ja oppilaitoksissa <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2024/opetushallitus-suosittelee-kannykan-kayton-rajoittamista-kouluissa-ja-oppilaitoksissa>.

Mobiililaitteiden käytön kieltämistä lainsäädännöllä on perusteltu mm. sillä, että käyttökielto vaatii täsmällistä lainsäädäntöä, jotta oppilaiden perus- ja ihmisoikeuksia ei rikottaisi. Yhdenvertaisuuden kannalta on ongelmallista, että ehdotuksen mukaisella mobiililaitteet kieltävällä lainsäädännöllä voidaan loukata lasten oikeutta saada välttämättömiä sosiaali- ja terveyspalveluja sekä loukata lasten yksityisyyden suoja.

Säännösehdotuksessa (POL 29 §) on mainittu kaksi poikkeusta mobiililaitteiden käyttökiellolle oppitunnilla: ”opettajan luvalla oppimistarkoitukseen taikka rehtorin tai opettajan luvalla henkilökohtaiseen terveydenhoitoon”. MLL muistuttaa, että lapsella tai nuorella voi olla myös muita pakottavia henkilökohtaisia syitä kuin terveydelliset syyt käyttää mobiililaitetta oppitunnilla. Esitysluonnos sivuuttaa esimerkiksi sosiaalihuollon asiakkuuden tilanteet (esimerkiksi lastensuojelu), jolloin lapsi tai nuori voi joutua ottamaan tiettyä ajankohtana oppitunnin aikana yhteyttä sosiaalityöntekijäänsä syystä tai toisesta. MLL pitää ongelmallisena, että lapsi tai nuori joutuisi lakiehdotuksen mukaisesti pyytämään lupaa rehtorilta tai opettajalta sellaisten henkilökohtaisten asioidensa hoitoon, jotka sisältävät erityisiä (arkaluonteisia) henkilötietoja. Jos lapsi on tuonut henkilökohtaisen asiansa esimerkiksi kouluterveydenhoitajan, -psykologin tai -kuraattorin tietoisuuteen, ei lapsella pidä olla velvollisuutta selvittää esimerkiksi terveyteen tai sosiaalihuollon asiakkuuteen liittyviä asioitaan opettajalle tai rehtorille.

Säännösehdotuksen perusteluissa todetaan seuraavasti: ”Jos puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttö olisi välttämätöntä oppilaan henkilökohtaiseen terveydenhoitoon, olisi opettajan tai rehtorin mahdollista saada nämä tiedot lapsen sairaudesta ja sen vaatimista toimista vanhemmilta, erikoissairaanhoidosta ja kouluterveydenhuollosta. Tämän perusteella rehtori voisi antaa esityksen mukaisen luvan oppilaan oman puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöön oppitunnilla.” Kyseinen näkökulma on ongelmallinen: ei ole rehtorin tehtävä arvioida, antaako luvan mobiililaitteen käyttöön oppilaan välttämättömään terveydenhoitoon liittyvissä kysymyksissä.

Jos lapsi kokee tarvetta ottaa yhteyttä terveydenhuollon ammattihenkilöön kesken oppitunnin, asian punninta ei kuulu opetustoimen ammattilaiselle, vaan lapsella on oltava siihen mahdollisuus ilman erityisiä lupamenettelyitä ja rehtorin arviota.

Lasten diabeteksen osalta Diabetesliitto toteaa lausunnossaan (Puhelin on hoitoväline diabetesta sairastavalle lapselle – oppimisrauha mahdollista vain, kun omahoito sujuu, 25.5.2023): ”Hoidollisen puhelimen käytön on oltava aina mahdollista ilman erillisiä selvityksiä. Diabetesta sairastavia lapsia ei tule mahdollisen yleisen kiellon myötä asettaa tilanteeseen, jossa he välttelevät puhelimen esiin ottamista tai rajoittaa puhelimen saatavuutta kohtuuttomasti.”

Säännösehdotuksen (POL 29 §) perusteluissa myös todetaan, että ”Jos oppilaalla olisi pakottava tarve olla yhteydessä oppitunnin aikana huoltajaansa, voisi tämä toteutua opettajan välityksellä. Tällaisia pakottavia tilanteita olisivat esimerkiksi äkilliset sairaustapaukset, onnettomuudet tai muut vastaavat ennalta arvaamattomat ja poikkeukselliset tilanteet. Näistä tilanteista ei esitetä säädettäväksi tässä esityksessä lain tasolla, vaan ne jouduttaisiin sopimaan erikseen opettajan kanssa.” MLL pitää ongelmallisena, että esitysluonnoksessa ehdotetaan opettajan ”välitystä”, jotta lapsi voi olla hätätapauksessa huoltajaansa yhteydessä.

MLL pitää sinällään kannatettavana säännösehdotuksessa (POL 29 §) esitettyä velvoitetta siitä, että koulun olisi annettava tarpeelliset järjestyssäännöt puhelimen ja muiden mobiililaitteiden käytöstä ja säilytyksestä koulupäivän aikana. Ongelmana kuitenkin on, että säännösehdotus perusteluineen on tulkinnanvarainen ja epäselvä ja saattaa aiheuttaa käytännön järjestelyjen osalta paljon kysymyksiä.

Eduskunnan oikeusasiamies totesi ratkaisussaan, että perusopetuslain nojalla koulun järjestyssäännöissä voidaan antaa lainsäädäntöä tarkentavia koulun turvallisuuden ja viihtyisyyden kannalta tarpeellisia määräyksiä käytännön järjestelyistä ja asianmukaisesta käyttäytymisestä. Järjestyssäännöillä ei saa poiketa lainsäädännön ehdottomista säännöksistä, eikä niihin voida kirjata lakiin perustumattomia kurinpitokeinoja ja turvaamistoimenpiteitä. Järjestyssääntöihin sisällytettävien kännykän häiritsevää käyttöä koskevien määräysten tulee noudattaa perusopetuslain säädöksiä. On huolehdittava järjestyssääntöjä laadittaessa, etteivät ne ole ristiriidassa lainsäädännön kanssa.

Esitys herättää myös kysymyksen, miten lain toteuttamiseen varataan tarvittavat resurssit mm. Opetushallitukselle, ja millä tavoin kuntia sekä kouluja ohjeistetaan ja tuetaan järjestyssääntöjen laatimisessa sekä niitä tukevan toimintakulttuurin ja yhtenäisten käytäntöjen kehittämisessä.

Koulun järjestyssäännöissä mobiililaitteiden käyttöä ei voida kokonaan kieltää välitunneilla tai muina aikoina, jolloin opetusta ei anneta. Yksittäistapauksissa voidaan kuitenkin puuttua mobiililaitteiden käyttöön välitunneilla, jos laitetta käytetään esimerkiksi kiusaamis- tai häiritsemistarkoituksessa.

Mikäli ristiriitatilanteita mobiililaitteiden käytöstä opetuksen aikana tulee, on tärkeää, että opettaja voi ratkoa tilanteita lainsäädäntöä noudattaen tarkoituksenmukaisilla keinoilla. Kouluviihtyvyyden ja oppimisen kannalta hyvä vuorovaikutussuhde opettajan ja oppilaan välillä sekä toimiva ja turvallinen ryhmädynamiikka ovat keskeisiä.

Onko teillä lausuttavaa esityksen 36 d pykälään koskien puhelimia ja muita mobiililaitteita?

-

Onko teillä muita huomioita puhelimia ja muita mobiililaitteita koskeviin ehdotuksiin?

MLL haluaa muistuttaa, että kiusaamisen ehkäisyyn ja kiusaamistilanteiden ratkomiseen on edelleen kiinnitettävä huomioita. Kiusaamisen muotoja on muitakin kuin mobiililaitteilla tapahtuva kiusaaminen. Mobiililaitteilla tapahtuvaa kiusaamista voi tapahtua oppilaiden kesken myös vapaa-ajalla, mikä voi vaikuttaa heikentävästi myös kouluviihtyvyyteen ja oppilaiden välisiin suhteisiin koulupäivien aikana. Vaikka mobiililaitteiden käyttöä rajoitettaisiin koulupäivänä, ei tilanne vapauta koulun henkilökuntaa hahmottamasta netissä tai somessa tapahtuvaa, oppilaiden välistä kiusaamista, mikä vaikuttaa oppilaiden hyvinvointiin ja turvallisuuden tunteeseen kouluympäristössä. Opettajia ja muuta koulun henkilökuntaa tulee vastaisuudessakin tukea ja täydennyskouluttaa mm. oppilaiden ryhmäyttämisessä, hyvän kouluilmapiirin rakentamisessa sekä kiusaamisen ehkäisemisessä ja käsittelyssä, myös suhteessa verkkoympäristöihin. On myös todettava, että mobiililaitteet ja digitaalinen media eivät ole ainoita tekijöitä, jotka vaikuttavat oppilaiden hyvinvointiin, oppimiseen ja turvallisiin opiskeluympäristöihin. Kouluviihtyvyys, hyvinvointi ja hyvän oppimisen edellytykset ovat monen tekijän summa, jota on kaikin keinoin edistettävä.

On todettava, että esityksen perustelujen osuus nykytilan arvioinnista tarkastelee digitaaloja suhteellisen kapealla otteella ja tunnistaa esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteista ainoastaan tieto- ja viestintäteknologian käyttöön liittyvän näkökulman. Tosiasiallisesti digitaalinen osaaminen, kriittinen medialukutaito sekä digihyvinvoinnin kysymykset ovat laajempi ja moninaisempi osa opetusta ja opetussuunnitelmien perusteita. Media- ja digitaidot on mainittu lähes kaikkien oppiaineiden osaamistavoitteissa. Kouluissa tuleekin varmistaa digi- ja mediataitojen kehittyminen ja opetukseen tarvittavien laitteiden riittävä määrä. On opetuksen järjestäjän vastuulla toimittaa oppimiseen tarvittavat toimivat ja ajantasaiset välineet. Tämä edellyttää riittävää resursointia, laitteiden toimivuudesta huolehtivaa henkilökuntaa sekä opettajien täydennyskoulutusta, jotta oppilaiden digitaaloja voidaan edistää yhdenvertaisesti.

Ikä- ja kehitystaso ovat merkittäviä tekijöitä digitaalisen median ja teknologian käytössä ja siinä, miten esimerkiksi lasten ja nuorten mobiililaitteiden käyttöä on ohjattava, tuettava ja rajattava (esim. Maksniemi 2024, Helsingin yliopisto). Esitys niputtaa yhteen kaikki esi- ja perusopetusikäiset. Ylipäänsä lapsia ja nuoria ei tulisi tarkastella yhtenäisenä massana, sillä myös teknologian ja laitteiden käyttäjinä he ovat keskenään hyvin erilaisia. Ikä- ja kehitystasolle sopivan digitaalisen median ja teknologian aktiivinen, tietoinen ja luova käyttö voivat edistää taitojen joissain tilanteissa lisäksi hyvinvointia (mm. Tiedeneuvonnan kehittämishanke Sofi (toim.) (2021). Ilmiökartta: digitalisen median vaikutukset lapsiin, nuoriin ja ikäihmisiin). Aikuisten tuki ja vastuullinen ote mielekkään ja turvallisen laitteiden käytön toteutumisessa ja tarvittaessa myös käytön rajaamisessa on erittäin tärkeä ja kiistaton, mutta yhtä lailla lapsille ja nuorille on tärkeää vähitellen opettaa tapoja hallita omaa laitteiden käyttöään ja digitalisoituvissa yhteiskunnissa ja ympäristöissä toimimista. Niillä on merkitystä myös tässä ajassa ja tulevaisuudessa merkityksellisten osaamisen hankkimisessa.

Jo nyt erilaisten selvitysten (mm. KAVI 2024, Nuoret ja älypuhelimet: Kysely 15–29-vuotiaiden hyvinvoinnin ja mediankäytön yhteyksistä) pohjalta näemme, miten esimerkiksi nuorten erot sosioekonomisissa taustoissa vaikuttavat kokemuksiin digitaalisen median ja mobiililaitteiden äärellä. Kaikissa lasten ja nuorten perheissä ei ole samanveroisia resursseja, voimavaroja tai osaamista tukea lasten ja nuorten digimedial hallintataitoja ja myönteistä hyödyntämistä. On huomioitava, että mobiililaitteiden rajoittaminen kouluissa voi johtaa siihen, että mediakasvatuksen

vastuu siirtyy entistä enemmän koteihin, mikä puolestaan lisää riskiä siihen, että erot lasten tiedoissa ja taidoissa kasvavat. Toisin sanoen, ongelmat ja haasteet siirtyvät koulusta koteihin.

MLL haluaakin painottaa koulun digitaitojen ja kriittisen medialukutaidon opetuksen roolia, jotta sukupolvien sisäiset kuilut eivät kasva isommiksi. Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla mahdollisuuksia oppia teknologista ja mediakulttuurista osaamista, ymmärrystä ja kriittisyyttä kuten myös digitalisoidussa ajassa keskeisesti tarvittavia, omaa hyvinvointia ja terveyttä tukevia taitoja. On huolehdittava, että opettajat saavat riittävästi tukea, resursseja ja koulutusta tämän toteuttamiseen omassa työssään.

Hiljattaiset tutkimukset kuvaavat, että digipedagogiikka on suomalaiskouluissa pääsääntöisesti melko satunnaista ja yksipuolista eikä kovin oppilaslähtöistä tai aktiivisuuteen kannustavaa (esim. Oinas & Vainikainen (toim.) 2024, DigiVOO-tutkimus). MLL haluaa tuoda esille opettajien täydennyskoulutuksen merkityksen ja sen resursoinnin tärkeyden, jotta lapset ja nuoret saavat kouluissa ajanmukaista, tulevaisuuden kannalta kestävä ja monipuolista opetusta digitaalisesta osaamisesta, eikä tämän päivän kansalaistaidoksi katsottava digitaalinen osaaminen laajasti ymmärrettynä jää oman perhetaustan, henkilökohtaisen kiinnostuksen ja käyttötapojen tai vertaisten varaan. Tekninen osaaminen on yksi näkökulma, mutta yhtä lailla digitaalisessa osaamisessa on kyse hyvinvoinnista, terveydestä, osallisuudesta, turvallisuudesta, sosiaalisista ja yhteiskunnallisista näkökulmista sekä kehittyvästä kyvystä käyttää, hyödyntää ja luoda teknologioita eettisellä ja kestäväällä tavalla.

MLL pitää hyvänä, että perusopetuslain muutosten valmistelussa tullaan kuulemaan lapsia ja nuoria. Tärkeää on toteuttaa kuuleminen siten, että sillä on aidosti vaikutusta valmisteluun. Esityksen perustelujen perusteella lapset ja nuoret pääsevät osallistumaan ja kuultavaksi valmisteluprosessin ollessa jo varsin pitkällä. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kesäkuussa 2023 kannustanut Suomea huomioimaan lasten osallistamisen päätöksentekoon aiempaa kattavammin. Lasten ja nuorten kuuleminen on laaja ja pitkäjänteinen prosessi, johon tulisi varata enemmän aikaa ja resursseja, kuin mitä nyt annettu esitysluonnos antaa ymmärtää.

Lapsilla ja nuorilla on moninaisia näkemyksiä ja ajatuksia digitaalisista ympäristöistä ja laitteista sekä niiden tuomista haasteista ja mahdollisuuksista osana arkea. Viimeisimmässä MLL:n toteuttamassa nuorten mediankäytön kyselyssä (n = 3627 9–22-vuotiasta, MLL 2024 www.mll.fi/mediakysely) selvitettiin muun muassa, mitä nuoret ajattelevat kännyköiden käytöstä oppitunneilla. Vastaajista 30 prosenttia kuvasi muiden oppilaiden puhelimen käytön häiritsevän oppitunteja. Nuoria huolestaa kyselyn mukaan muun muassa digiympäristöihin valuva aika, verkon vihapuhe ja kiusaaminen. Tukea digilaitteiden hallintaan, rajaamiseen ja turvallisuuteen siis tarvitaan.

Onko teillä lausuttavaa esityksen 41 a-d ja 42 d pykäliin koskien aluehallintovirastojen laillisuusvalvontaa?

-

Onko teillä muita huomioita aluehallintovirastojen laillisuusvalvontaa koskeviin ehdotuksiin?

MLL pitää lähtökohtaisesti kannatettavana, että aluehallintovirastot voisivat ottaa myös oma-aloitteisesti tutkittavaksi, onko perusopetuslaissa tarkoitettu opetus järjestetty lain mukaisesti. MLL korostaa, että tämän tehtävän hoitamiseksi aluehallintovirastolle tulee varata riittävät resurssit. Muutoin esitysehdotuksella ei ole mahdollisuutta toteutua tavoitellulla tavalla. MLL esittää samalla

huolensa valtionhallinnon huomattavista leikkauksista ja niiden vaikutuksista lasten, nuorten ja lapsiperheiden ennakkollisen ja jälkikäteisen oikeusturvan toteutumiseen.

Onko teillä lausuttavaa esityksen 2 pykälään koskien liikunnallisen elämäntavan lisäämistä esi- ja perusopetuksen tavoitteisiin?

-

Onko teillä muita huomioita liikunnallista elämäntapaa koskevaan ehdotukseen?

Liikunnallisen elämäntavan huomioiminen esi- ja perusopetuksessa on kannatettavaa. On tärkeää, että kouluilla on riittäviä resursseja, osaamista ja välineistöä oppilaiden liikunnallisuuden tukemiseen ja keinoja kannustaa erilaisia oppilaita liikunnallisuuteen. MLL kannustaa kuulemaan lasten ja nuorten omia toiveita ja tarpeita myös tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

Helsingissä 22.11.2024

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Milla Kalliomaa, pääsihteeri

Valmisteluun osallistuneet: Paula Aalto, kehittämispäällikkö; Esa Iivonen, vaikuttamistyön johtaja; Jenni Nevala, asiantuntija, mediakasvatus; Kirsi Pollari, erityisasiantuntija; Rauna Rahja, asiantuntija mediakasvatus; Ville Välikangas, asiantuntija, mediakasvatus

Onko teillä lausuttavaa perusopetuslain säädöshuoltoa koskeviin ehdotuksiin?

-

Voit jättää kommentit lausuntoon myös liitteenä

[Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunnon tiivistelmä 22.11.2024.pdf](#)

Pollari Kirsi
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry